

Asia: VN/7050/2023

Luonnos valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi (VANUPO) 2024-2027

Lausunnonantajan lausunto

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 1: Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin

Nuorisotutkimusseura pitää tärkeänä, että ohjelmassa jatketaan pitkän linjan nuorisopoliittisia tavoitteita, jollainen tässä korissa mainittu harrastusten korostaminen on. Myönteistä on myös kulttuurin merkityksen sekä koulussa viihtymisen ja hyvin voimisen korostaminen hyvinvoinnille laajemmin.

Nuorisotutkimusseura huomauttaa, että erityisesti yläkouluikäisille nuorille vertaissuhteet ovat keskeinen tekijä kouluviihtyvyydessä, kuten ovat toimivat suhteet koulussa vaikuttaviin aikuisiin. Nuorisotutkimusseura toivoo, että VANUPO:ssa otetaan kantaa erilaisiin toimenpiteisiin, joilla valtiolta voi vaikuttaa vertaissuhteiden ja näiden tukitoimien vahvistamiseen läpi koulutusjärjestelmän. Koulun arkkitehtuureja ja sijainteja mietittäessä tulisi ottaa kantaa myös oppilaitosverkoston supistumiseen, mikä pidentää joidenkin nuorten koulumatkoja sekä toisaalta lisää päivittäistä istumista koulukuljetusten ajan sekä vähentää vastaavasti muuta vapa-aikaa.

Oppilas- ja opiskeluhuollon nostaminen esille on perusteltua. Oppilas- ja opiskeluhuollon palvelut ovat nuorten hyvinvoinnin ennalta ehkäisevissä ja varhaisessa tukemisessa tärkeitä. Näiden palvelujen saatavuudessa on tällä hetkellä vakavia puutteita henkilöstövajeiden takia. Saatavuuden parantaminen olisi tärkeä ottaa tavoitteeksi ja seurannan kohteeksi.

Nuorisotutkimusseura kiittää sitä, että ohjelmassa korostetaan mieluisten harrastusten merkitystä, sillä tämä korostaa näkökulmana nuorten itsensä tarpeita eikä harrastusten tarjontaa. Harrastuksista puhuttaessa olisi hyvä huomioida koko laaja harrastamisen kenttä. VANUPO-luonnoksessa on otettu lähtökohdaksi, että kaikkia toimintoja tarkastellaan määritellylle kohderyhmälle yhteisenä. Nuorisotutkimusseura huomauttaa, että olisi tärkeää myös huomioida harrastamisen erilaisuus oppivelvollisuusikäisillä verrattuna nuoriin aikuisiin.

Vaikka ohjelma korostaa paikoitellen yhteisöllisen hyvinvoinnin merkitystä, korostuu nykyisessä luonnoksessa palveluiden näkökulma. Tähän voi esittää kaksi kriittistä huomiota. Toinen on, että harrastusten ja hyvinvoinnin näkökulmasta tulisi korostaa myös nuorten omaehtoisen toiminnan merkitystä, joka on keskeinen suomalaisen nuorisopolitiikan hallituskaudet ylittävä jatkumo. Toiseksi, palvelunäkökulma voi merkitä myös sitä, ettei hahmoteta kasvu- ja elinolojen vaikututusta siihen, miksi jotkut nuoret voivat yhteiskunnassamme huonosti. Jälkimmäinen näkökulma auttaisi nostamaan esiin ohjelmassa vähän esiintyviä kysymyksiä, kuten yhdenvertaisuuden ongelmat, arkipäivän rasmin tai vaikkapa asumisen merkity (joka edellisestä ohjelmasta poiketen ei saa huomiota, vaikka suunnitteilla on nuorten asumistukeen kohdistuvia leikkauksia, joiden olettaisi näkyvän myös nuorisopoliittisena kysymyksenä). Työuria tarkasteltaessa korostuu viranomaisten yksilöön kohdentaman neuvonnan osuus, ja kansalaisyhteiskunnan, yrittäjien ja työllistävien tahojen näkökulma on ohut.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 2: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen

Nuorisotutkimusseura pitää myönteisenä, että nuorten mielen hyvinvointi on nostettu selkeäksi tavoitteeksi. Ongelmista palvelujen saannista on puhuttu pitkään. Näiltä osin ohjelmaa voi kiittää selkeästi tavoitteesta ja selkeästä palvelulupauksesta. Lasten ja nuorten mielenterveyden tukeminen on laaja-alainen kokonaisuus, jossa tarvitaan useiden tahojen yhteistyötä ja pitkäjänteistä ajattelua. Yksittäisten toimenpiteiden eli terapiatakuun ja neuropsykiatrisesti oirehtivia koskevan kehittämishankkeen mainitseminen herättää huolta siitä, että hyvinvoinnin tukemisessa korostuva liian vahvasti yksilöön kohdistuvat tukipalvelut. Nuorisotutkimusseura toivoo, että tavoitetta arvioitaessa huomioidaan laaja-alainen ja tasapuolinen kehittäminen sekä tehdään arvioita palvelujen saavutettavuudesta huomioiden esimerkiksi, että vaikeimmassa tilanteessa olevilla on vähiten voimavaroja mm. terapiaan hakeutumiseen. Lisäksi esitämme, että ohjelmassa tulisi laaditaan toimenpiteet sille, miten toimitaan terapiatakuun ikärajan ylittävien nuorten kanssa.

Mielen hyvinvoinnin perusta rakentuu arjessa ja yhteisöissä. Se edellyttää osallisuutta ja jäsenyyttä. Luonnokselle tyypillisesti tämä yhteisöllinen näkökulma ei korostu. Nuorisotutkimusseura huomauttaa, että valtion toimenpiteillä vaikutetaan nimenomaan kasvu- ja elinolosuhteisiin, jotka osaltaan tekevät mahdolliseksi ja joskus hankaloittavat arjen sujuvuutta ja yhteisöllisyyttä. Olisi toivottavaa, että myös näitä näkökulmia kommentoidaan hyvinvoinnin käytännön tukemisesta kirjoittaessa.

Terminologisena huomiona Nuorisotutkimusseura huomauttaa, että ohjelmaluonnoksessa viitataan Valtion nuorisoneuvoston lausuntoa referoitaessa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin, mutta tässä korissa vain sukupuolivähemmistöihin. Esimerkiksi Kouluterveyskyselyä tarkemmin

analysoitaessa on huomautettu, että sekä sukupuoli- että seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret kohtaavat hankaluuksia (Helenius ym. 2022, Perusopetuksen 8. ja 9. luokkien oppilaiden kokemuksia kouluarjesta).

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 3: Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla

Ohjelman kolmas kori jatkaa nuorisopoliitiikan pitkää linjaa, jossa tuetaan nuorten kansalaistoimintaa, aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa tai nuorten osallisuutta. Korille kirjoitettu johdantoteksti on kuitenkin kovin suppea. Nykyisellään luonnoksessa osallisuus paikantuu pitkälti päätöksentekoon kytkeytyviin kuulemisprosesseihin osallistumiseen, jossa siinäkin nuorten omaa tahtotilaa osallistua ja vaikuttaa väheksytään tutkimuksiin vedoten. Esimerkiksi Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus Suomessa 2023 -tutkimuksen mukaan nuorilla on kuntatasolla tahtotilaa osallistua, ja he toivovat monipuolisempia vaikutuskanavia pelkkien edustuksellisten kanavien rinnalle. Vastaavan tyyppistä kanavien moninaisuutta tarvitaan myös valtionhallinnon tasolle.

Päätöksenteon ohessa olevat muut osallisuuden kentät, kuten järjestötoiminta tai nuorten omaehtoinen toiminta, jäävät käsittelemättä. Esimerkiksi yhteiskunnalliset liikkeet ovat yhteiskuntaan vaikuttavaa toimintaa, esimerkiksi juuri ilmastokysymyksissä, joka luonnoksessa sinänsä mainitaan useaan kertaan, Nuorisotutkimusseura esittää, että ohjelmassa vahvistetaan nuorista itsestään lähtevien osallisuustoimien käsittelyä. Lisäksi erityisesti osallisuuden tukemisessa on tärkeä huomioida paitsi eri ikäkausien erilaiset tarpeet, myös näihin ikäkausiin kohdistuvat toimenpiteet.

Myönteisenä seikkana Nuorisotutkimusseura pitää sitä, että VANUPOssa korostetaan myös valtionhallinnon roolia sekä eri ministeriöiden vastuuta nuorten osallisuuden edistämisessä. Mittareita laadittaessa olisi ensiarvoisen tärkeää, että tätä arvioidaan kriittisesti tavalla, joka mahdollistaa kehittämisen kohteiden esiin nostamisen.

Nuorten turvallisuuden kokemuksia tutkittaessa tulee tunnistaa nuorten asema yhtä aikaa sekä rikosten uhreina että niiden tekijöinä. Työ väkivallan vähentämiseksi nuorten elinympäristöissä lähtee liikkeelle yhdenvertaisesta ja antirasistisesta kasvatuksesta, ihmisoikeusperustaisesta työstä ja rauhankasvatuksesta. Nuorisotutkimusseura esittää, että turvallisuutta käsiteltäessä VANUPO:ssa

huomioidaan nuorten kohtaama arkipäivän rasismi ja seksuaalinen häirintä sekä esitetään keinoja torjua näitä – usein molemmat ovat aikuisten nuoriin kohdistamia väkivallan muotoja.

Nuorisotutkimusseura toivoo, että tietopohjaa nuorten rikolliskäyttäytymisestä ja uhrikokemuksista vahvistetaan systemaattisesti ja että tätä tietoa käytetään päätöksenteossa. Kansallinen lapsiuhritutkimus on tärkeä työkalu nuorten kokeman turvallisuuden parantamiseksi, ja sen kehittäminen ja vahvistaminen olisi toivottavaa myös nuorisopolitiikan näkökulmasta. On tärkeää myös selvittää perusteellisesti, mistä tekijöistä johtuu alle 15-vuotiaiden vakavien väkivallantekojen lisääntyminen tilastoissa: kuinka paljon kasvua selittää 2015 oppilas- ja opiskelijahuoltolain sekä lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuuksien vahvistuminen. Väkivallasta on mahdollisesti raportoitu poliisille aiempaa aktiivisemmin.

Ylivirittynyt yhteiskunnallinen keskustelu ”nuorisoriikollisuudesta” ja ”nuorisojengeistä” leimaa helposti kaupunkitilassa vapaa-aikaa viettäviä nuorten ryhmiä (Laine ym. 2023).

Nuorisotutkimusseura toivoo, että VANUPOssa otettaisiin aktiivisesti ottaa kantaa siihen, että nuorilla on oikeus viettää vapaa-aikaa kaupunkitilassa kavereiden kanssa, ja että hengailu on nuorten leikkiä (ks. Lastenoikeuksien komitean Yleiskommentti nro. 17, kohdat 33 ja 38). Nuorten julkisen ja puolijulkisen tilan monimuotoinen käyttö olisi laajemmin yhteiskunnassa nähtävä rikkautena ja nuorten hengailleminen ikäryhmälle tarpeellisena toimintana, ja toivomme, että VANUPO osallistuisi tämän näkökulman kirkastamiseen suomalaisessa yhteiskunnassa.

Nuorisotutkimusseura huomauttaa, että yhteisötyön näkökulmaa turvallisuuden edistämässä tulisi vahvistaa. Yhtenä näkökulmana on koulu- ja oppilaitosnuorisotyön vahvistaminen. Vuosien 2020-2024 osaamiskeskuskauden aikana suunnattiin melko runsaasti sekä osaamiskeskusrahoitusta että hankerahoitusta nuorisotyöhön kouluissa ja oppilaitoksissa. Tästä työstä huolimatta, ja osittain koulutuspoliittisten uudistusten, koronapandemian vaikutusten ja opiskelija- ja oppilashuollon järjestämisen muutokset hyvinvointiuudistuksen yhteydessä vaikutuksista, kehittämistyötä tulisi jatkaa. Eryteisesti työn vaikuttavuuden ja mallintaminen on osittain kesken. Nuorisotutkimusseura haluaa kiinnittää huomiota siihen, että vuonna 2023 toteutetun ja keväällä 2024 julkaistavan tutkimuksen perusteella yläkouluilla tehtävä koulunuorisotyö näyttäisi vaikuttavan kouluhyvinvointiin toivotuilla tavoilla vähentyneenä koulukiusaamisena ja jossain määrin myös hyviksi koettuina vaikuttamismahdollisuuksina ja luokkahenkenä. Samalla on syytä todeta, että koulujen välillä on suuria eroja. Oleellista koulunuorisotyön vaikutusten näkökulmasta on pitkäjänteinen työ sekä se, että myönteisten tulosten taustalla on nuorisotyön kiinnittyminen koulun arkeen ja vakiintuneet moniammatillisen yhteistyön rakenteet. Lyhyillä projekteilla on hyvin vaikeaa onnistua, ja tarvitaan pitkäkestoista, pysyvää resurssointia. Tavoitteiden selkeämpi asettaminen

koulunuorisotyössä on edellytys sille, että arvioinnin kautta voidaan tunnistaa nuorten ja nuorisotyön kannalta relevantteja kehittämiskohteita.

Jalkautuva nuorisotyö ja koulunuorisotyö ovat tärkeitä toimijoita myös moniammatillisissa tiimeissä, joiden yhteistyötä yli kuntarajojen olisi syytä tukea paremmin jatkossa. Nuoret liikkuvat yli kuntarajojen ja niin pitäisi toimia myös moniammatillisen yhteistyön. Toiseksi, kuten YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 2250 ”nuoret, rauha ja turvallisuus” linjaa: Nuorilla tulisi olla nykyistä suurempi rooli rauhanneuvottelu- ja rauhanvälitystilanteissa. Erityisesti nuorten omat aloitteet toisille nuorille työttömyyden, sorron, väkivallan tai syrjinnän vähentämiseksi sekä osallisuuden lisäämiseksi vertaistuen ja nuorten yhteisöohjaajien tuella ovat avainroolissa. Lisäksi nuoria on kannustettava aktiivisesti kohti heidän omia väkivallattomia unelmiaan. Nuorisotutkimusseura toivoo, että tällaiset ratkaisut, jotka lähtevät siitä, että nuoret nähdään mahdollisuutena eikä ongelmana, korostuisivat seuraavassa VANUPO:n versiossa enemmän.

Yhdenvertaisuuden, tasa-arvon, osallisuuden, hyvinvoinnin ja oman polun löytämisen kannalta esimerkiksi hyvät ja kehittyvät kommunikaatiotaidot suomen tai ruotsin kielellä ovat ensisijaisen tärkeitä, samoin palvelujen tarjoaminen myös englanniksi ja mahdollisuuksien mukaan myös muilla kielillä, saamenkielisten nuorten oikeuksia unohtamatta. Kielitaidon vahvistamisen mahdollisuuksia ja aktiivisia toimia tarvitaan nykyistä enemmän, ja Nuorisotutkimusseura esittää, että myös näitä näkökulmia huomioidaan niin VANUPO:ssa kuin käytännön toimenpiteissä.

Resilienssin teema on laaja, kuten on yhteisöllisyyskin. Ohjelmassa niiden käsittely on jokseenkin kunnianhimoitonta, ja toimenpiteiden lista näyttäyty satunnaisena kokoelmana toimintoja, joiden osalta vaikuttamistyö ohjelmaa laatiessa on ollut tehokasta. Nuorisotutkimusseura esittää, että Tavoite 8 valmistellaan uudelleen siten, että siinä on huomioitu kattavammin eri tahot, jotka tukevat nuorten yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja resilienssiä.

Nuorisotyön ja –toiminnan tukemisen linjaukset

Nuorisotutkimusseura huomauttaa hämmästyneenä, että otsikon lupauksesta huolimatta tässä osiossa ei käsitellä käytännössä ollenkaan nuorisotoiminnan tukemista. Nuorisolain mukaan nuorisotoiminta on nuorten omaehtoista toimintaa. Tämä näkökulma korostaa nuorten omaa toimijuutta sekä suomalaisen yhteiskuntaan kuuluvaa yhteistoimintaa koskevaa optimismia: kansalaisten keskinäinen toiminta tuottaa hyviä tuloksia, ja siksi sitä pitää vahvistaa. On toivottavaa, että tätä näkökulmaa vahvistetaan paitsi otsikon mukaisesti tässä osiossa, myös ohjelmaluonnoksen jatkotyöstössä laajemmin.

Osiossa korostuu voimakkaasti kunnallisen nuorisotyön merkitys. Kriittisesti voidaan kysyä, eikö valtion nuorisopolitiikalla todellakaan ole kansaisyhteiskuntapolitiikkaa huolimatta siitä, että monet järjestötoimijat toteuttavat nuorisotyötä.

Ohjelmaluonnoksessa käytetään käsitettä perusnuorisotyö viittaamaan ryhmämuotoiseen ja vapaaehtoisuuteen perustuvaan matalan kynnyksen nuorisotyöhön. Ohjelmaluonnoksessa ei tässä yhteydessä tarkastella muualla ohjelmassa mainittuja koulunuorisotyötä tai etsivää nuorisotyötä. Tämä osio synnyttää keskeneräisen ja vajavaisen vaikutelman, ja onkin toivottavaa, että tätä osuutta laadittaessa tutustuttaisiin myös nuorisotyön tutkimukseen sekä kuntien itsensä toteuttamaan kehittämistyöhön.

Nuorisotutkimusseura pitää myönteisenä, että valtiovalta on ottanut tavoitteekseen vahvistaa nuorisotyön tiedolla johtamista, mutta huomauttaa, että jo nykyisellään se on paljon muutakin kuin yksittäisen välineen käyttöä. Tuotetun tiedon tulee vastata nuorisotyön ja sitä toteuttavan organisaation tarpeisiin. Kunnallisen nuorisotyön toimijat ovat edellisen osaamiskeskuskauden aikana kehittäneet niin tiedon tuotantoa kuin sen hyödyntämistä huomioiden kuntien ja alueiden erilaisuus. Tiedolla johtamisessa on keskeistä, että tietopohjaisuudelle välttämättömän tiedon tuottamisen lisäksi tietoa analysoidaan ja jalostetaan, jotta se on hyödynnettävissä päätöksenteossa ja toiminnan kehittämisessä organisaation kaikilla tasoilla. Tiedon tuotantoa kehitettäessä on huomiota kiinnitettävä tietopohjan moniäänisyyteen, huomioiden nuorisosalalla erityisesti nuorten näkemykset sekä kuulemiskäytänteiden kehittämiseen verkostohallinnan näkökulmasta, jolloin varmistettaisiin moniäänisten näkökulmien tosiasiallinen välittyminen päätöksenteon tietopohjana käytettäväksi.

Painopisteet nuorisosalan valtakunnallisten osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle

Valtion osaamiskeskusten toiminnan kehittäminen on Nuorisotutkimusseuran näkökulmasta toivottavaa. Toiminnan arvioinnin kehittäminen on erityisen merkityksellistä. Valitut tema-alueet, hyvinvoinnin edistäminen nuorisotyön keinoin ja nuorten hyvinvointityön johtamisen tuki, ovat varsin laajoja. Teemat perustuvat ohjelman keskeiseen sisältöön. Nuorisotutkimusseura huomauttaa, että ohjelmasta puuttuu kuitenkin selkeä visio, mitä nuorten hyvinvointi tarkoittaa ja miten sitä voidaan edistää tai heikentää valtion toimenpitein. Tällaisen vision puuttuessa on hankala täsmentää huomiota myöskään osaamiskeskuksista. Tutkimusorganisaationa Nuorisotutkimusseura arvostaa sitä, että nuorisotyön kehittämisessä tunnistetaan erityyppisten tiedonkeruiden merkitys viranomaistiedosta selvitysten kautta tutkimukseen.

Suomen kansalliset tavoitteet nuorisosalan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle

Osio eurooppalaisen ja kansainvälisen toiminnan kehittämisestä pohjaa Suomen pitkään vaikuttamistyöhön erityisesti Euroopassa, ja siinä esiin nousevat teemat pohjautuvat pitkiin suomalaisiin tavoitteisiin. Nuorisotutkimusseura kiittää tätä lähtökohtaa, ja arvostaa sitä, että kehittämistyö näyttäytyy myös eurooppalaisille kumppaneille ennakoitavana.

Kokonaisuudessaan osio on onnistunut. Nuorisotutkimusseura huomauttaa kuitenkin, että ilmastotunteiden huomioiminen on sinänsä kannatettavaa, mutta haluaa korostaa, että täytyy huomioida sekä ne tekijät, joihin ympäristötunteilla reagoidaan, sekä ilmastotunteiden kirjo. Nuorisotutkimusseura on ohjelmaan kuultujen nuorten kanssa samaa mieltä siitä, että ekologinen kestävyys tulee aktiivisesti nähdä osana vahvaa nuorisopolitiikka, hyvän elämän jatkuvuuden mahdollistajana nuorille sukupolville nyt ja tulevaisuudessa (ks. myös Laine 2023). Ilmastohätätilan esiin nostaminen osana VANUPO:a on perusteltua myös erilaisiin nuorisotutkimuksiin vedoten: Esimerkiksi Hickman ym. (2021) tutkimuksesta selviää, että yli 40 % tutkimukseen tavoitetuista nuorista ajatteli, että maailma on tuhoon tuomittu, ja että nuoret kokivat, etteivät edelliset sukupolvet ole pitäneet riittävän hyvää huolta planeetastamme. Nuorten ilmastosurua ja -ahdistusta pahentaa se, että nuoret kokevat etteivät päättäjät tee tarpeeksi planetaaristen kestävyyskriisien ja ilmastohätätilan pysäyttämiseksi.

Maailman ympäristötilanteen kohtaaminen herättää nuorissa erilaisia tunteita, usein ahdistusta ja surua (Hickman ym. 2021; Pihkala 2023; Pihkala 2024). Erilaiset menetykset ja muutokset paikallisessa elinympäristössä, muualla maailmassa tai globaalisti herättävät nuorissa erilaisia suruprosesseja, joiden yhteydessä esiintyy erilaisia tunteita (ks. myös Nuorisobarometri 2021). Ilmastoahdistuksen voimakkaiden muotojen lievittäminen on tärkeää. Samalla olisi tärkeää tuoda esiin, että monet nuoret kokevat ilmastoahdistukseen yhdistyneenä myös vahvaa motivaatiota ilmasto-ongelmien lievittämiseen. Tavoitteena ei siis tulisi olla yksioikoisesti kaiken ilmastoahdistuksen poistaminen, vaan ilmastotunteiden kanavointi rakentavien yhteiskunnallisten toimien tueksi. Koska ilmastonmuutos tulee vaikuttamaan maailmaan pitkäjänteisesti, nuoret tarvitsevat ilmastotunteiden kanssa-elämisen taitoja, eivät pelkästään tunteiden taakse jättämistä.

Nuorisotutkimusseura huomauttaakin, että pelkkä ilmastoahdistuksen korostaminen VANUPO-luonnoksessa tuottaa turhan suppean näkökulman. Nuoret kokevat myös esimerkiksi suuttumusta, surua ja toimintahalua ilmastonmuutoksen suhteen. Oleellista olisi taata nuorten arjessa toimiville aikuisille (mm. huoltajat, opettajat, nuorisotyöntekijät) riittävästi työkaluja ilmastotunteiden käsittelyyn (Pihkala 2024, tulossa). Nuorten hyvinvoinnin kannalta olisi oleellista, että nuoret itsenäisesti sekä aikuisten tuella voisivat mielekkäällä tavalla toimia ilmasto- ja ympäristöasioissa, kohdata erilaisia ympäristötunteita sekä oppia huolehtimaan omasta hyvinvoinnistaan kestävästi ilmastohätätilan ja lajikadon kiihtyessä (Pihkala 2023). Tämän voi nähdä paitsi eurooppalaisena, myös kansallisena tavoitteena.

Muita näkemyksiä ohjelmasta

Valtion nuorisotyön ja -politiikan tehtävänä on asetuksen mukaan ”sovittaa yhteen nuorten kasvu- ja elinolojen kannalta keskeisten ministeriöiden määrittelemät tavoitteet ja toimenpiteet, joilla ne toimialallaan edistävät nuorisolain (1285/2016) 2 §:n mukaisten tavoitteiden toteuttamista ohjelmakaudella”. Nuorisotutkimusseura haluaa kiinnittää huomiota siihen, että ohjelmassa ei ole määritelty hyvinvoinnin käsitettä eikä kytketty tätä yleiseen nuorisopoliittiseen visioon. Tällainen kokoava näkemys olisi edellytys sille, että eri ministeriöiden tavoitteet ja toimenpiteet saadaan sovittua yhteen.

Nuorisotutkimusseura esittää, että ohjelman jatkotyöstössä kiinnitetään huomiota neljään toisiinsa liittyvään kysymykseen, joilla kaikilla on yhteys VANUPO:n perustehtävään: 1. Mitä nuorten hyvinvointi on? 2. Millaisten prosessien ja olosuhteiden kautta hyvinvointi mahdollistuu, ja kääntäen, millaiset prosessit aiheuttavat hankaluuksia hyvinvoinnille) 3. Millä tavoin valtion nuorisopoliittiset toimenpiteet, joilla rakennetaan kasvu- ja elinolosuhteita, vaikuttavat myönteisiin ja kielteisiin prosesseihin? 4. Miten kohdan 3. onnistumista arvioidaan? Nyt ohjelmaluonnoksesta ei löydy kokoavaa visiota näihin kysymyksiin. Tällöin on vaarana, että ohjelmasta muovautuu eri toimenpiteiden kokoelma sen sijaan, että siinä toteutettaisiin asetuksen kirjaimen vaatimus kokoavasta näkökulmasta. Nuorisotutkimusseura ehdottaakin, että valmisteltaessa pyritään aukaisemaan, millä tavalla edellä mainitut kysymyksen ymmärretään.

Hyvinvointi-käsitteen keskeneräisyys näkyy VANUPO-luonnoksessa esimerkiksi asioiden esittämisjärjestyksen kummallisuutena sivun 3 alaluvussa ”Nuorten kasvu- ja elinolojen tila ja hyvinvoinnin haasteisiin vastaaminen”. Ensimmäisenä mainitaan työn ja koulutuksen ulkopuolisuus, sitten nuorten itsemurhat, tulevaisuuden usko ja luottamus instituutioihin ja luottamus yhteiskuntaan. Järjestyksen lisäksi myös sisältö kaipaisi uudelleen mietintää. Tutkimusten mukaan nuorille sosiaalisten suhteiden merkitys on suuri. Merkittävää on myös, kokevatko nuoret itsensä yhteiskunnan ja yhteisöjen jäseninä samanarvoisiksi kuin muut ikäluokat.

Toiseksi, nuorisopoliittikkaa voidaan karkeasti jakaa kahtia sen mukaan, nähdäänkö nuoret ensisijaisesti ongelmana vai mahdollisuutena. Toisin ilmaisten voidaan kysyä, ollaanko kiinnostuneempia siitä, mitä nuorilta puuttuu (terveyttä, hyvinvointia ja koulutuksen suorittamista) vai mitä heillä jo on ja mitä annettavaa heillä on tämän pohjalta yhteiskunnalle. Ensimmäisestä virkkeestään lähtien nykyinen VANUPO-luonnos on kiinnostuneempi ensimmäisestä näkökulmasta, jota on kutsuttu vajeinäkökulmaksi (deficiency perspective). Nuorisotutkimusseura tunnistaa ohjelmassa kuvattuihin ongelmiin reagoimisen tärkeyden, mutta haluaa kiinnittää huomiota siihen,

että ohjelma olisi paremmin tasapainossa, mikäli siinä käsiteltäisiin nykyistä vahvemmin myös nuoruuden positiivista merkitystä niin nuorille itselleen kuin laajemmin yhteiskunnalle. Nuorisotutkimusseura esittää vahvan toivomuksen, että VANUPO-luonnosta jatkotyöstettäessä näkökulma nuorista mahdollisuutena tuodaan kokoavasti mukaan kaikkiin ohjelman osioihin.

Kolmanneksi, nuorisopolitiikkaa voidaan arvioida siitä näkökulmasta, mitkä tahot sitä toteuttavat. Nykyisessä luonnoksessa Valtion nuorisopoliittinen ohjelma on erityisesti konkreettisista toimenpiteistä puhuessaan kiinnostunut pikemmin yksilöstä kuin ryhmistä ja yhteisöistä, pikemminkin yhteiskunnan järjestämistä palveluista kuin nuorten omaehtoisesta toiminnasta, ja ennemminkin nuorten yksinäisyydestä kuin heidän ystävyysistään ja vertaistoiminnasta. Kansalaisyhteiskunnan näkökulma jää tekstissä varsin vähälle. Nuorisotutkimusseura esittää, että VANUPOa uudistettaessa kiinnitetään huomiota ohjelman kansalaisyhteiskuntavisioon sekä erityisesti nuorten keskinäiseen toimintaan.

Neljänneksi, lausunnonle saatetussa luonnoksessa näkyy ohjelman kiireinen valmistelu niin oikoluvun puutteena kuin siinä, että nykyisellään se ei sisällä oikeastaan lainkaan arvioinnin näkökulmaa. Erityisesti arviointiin on kiinnitettävä huomiota. Nuorisotutkimusseura toteaa, että indikaattorien valinta tulisi olla yhteydessä asetettuihin tavoitteisiin sekä tietysti käytettävissä oleviin resursseihin. Kuten kohdassa yksi kritisoimme, nykyisellään yhteinen visio ei hahmotu. Tavoitteiden täsmentäminen on edellytys sille, että toimintaa voidaan arvioida tavalla, joka auttaa kehittämään toimintaa.

Viidenneksi, ohjelmassa kuvataan tai siinä tunnustetaan vain ohuesti nuorten yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon, niiden vahvistamiseen sekä normien purkuun liittyvät kysymykset. Tarvitaan yhteiskunnan toimia, jotta jokaisella nuorella voi olla yhdenvertaiset ja tasa-arvoiset mahdollisuudet elää hyvää elämää ja osallistua yhteiskuntaan.

Hyvinvoinnin määrittelystä

VANUPOssa ei ole hyödynnetty hyvinvoinnin teorioita jäsentämään sitä, mitä tavoitellaan. Hyvin tunnettujen hyvinvointimallien lisäksi yksi mahdollisuus analysoida hyvinvointia olisi rakentaa nuorten hyvinvoinnin kokonaiskuvaa ja indikaattoreita VANUPOon hyödyntäen Tuuli Hirvilammin (2015) kestävästä hyvinvoinnin teoriaa (ks. myös Kauppinen & Laine 2022). Kestävästä hyvinvoinnin näkökulmasta elintasoon liitetään kohtuullisuus: malli huomioi aktiivisesti ekologiset, planetaariset ja sosiaaliset kestävyysraajat. (Hirvilampi 2015, 67; Jackson 2011; Helne & Hirvilampi 2021.) Nuorisotutkimusseura korostaa kestävästä hyvinvoinnin mallia nuorisopolitiikassa varteenotettavana tapana jäsentää nuorten hyvinvointia myös siksi, että ohjelman valmisteluun liittyvässä kuulemisessa kaikkein tärkeimmäksi ratkaistavaksi yhteiskunnalliseksi haasteeksi nuoret nimesivät ilmastonmuutoksen ja luonnon säilyttämisen.

Kestävästä hyvinvoinnin malli yhdistää ekologiset, taloudelliset ja sosiaaliset näkökulmat ja liittyy kestävyysidean ihmisen hyvinvoinnin ja sosiaalisten systeemien sekä ekosysteemien väliseen vuorovaikutukseen (Hirvilampi 2015, 39). Kestävästä hyvinvoinnin teoria pyrkii tarkastelemaan hyvinvointia suhteessa yhteisöön ja ympäristöön sekä nostaa esiin materiaalien reunaehtojen lisäksi hyvinvoinnin kulmakivinä merkityksellisen toiminnan (vrt. osallisuus, mielekäs polku eteenpäin), välittävät ihmissuhteet (ts. sekä vertaissuhteet että suhteet huoltajiin, opettajiin ja muihin aikuisiin ml. nuorisotyö) ja olemisen (vrt. hengailun tärkeys nuoruuden hyvinvoinnissa), jotka kokonaisuutena muodostavat hyvinvoinnin ulottuvuudet nuorten mielekkäässä arjessa ja vapaaajassa. Nuorisotutkimusseuran tulkitsee, että nämä tavoitteet on helposti yhdistettävissä paitsi kyseessä olevaan VANUPO-luonnokseen, myös suomalaisen nuorisopolitiikan pitkään linjaan.

Nuorisotutkimusseura toivoo, että suomalaisessa nuorisopolitiikassa tunnustetaan jatkossa paremmin nuorten aktiivinen rooli ilmastotoimijoina, heidän ratkaisuehdotuksensa planetaarisiin kestävyyskriiseihin, ja että heidät otetaan nykyistä täysivaltaisemmin mukaan päätöksentekoon, joka koskettaa suuresti heidän ja tulevien sukupolvien kestävästä hyvinvoinnin mahdollisuuksia (ks. myös Laine 2023). Olisi tärkeää, että VANUPO huomioisi ilmastohäätävän ja planetaarisen kestävyyskriisin aiheuttamat haasteet nuorten tulevaisuususkolle ja heidän mahdollisille elämänsuunnille, ja panostaisi nuorten tukemiseen planetaarisen epätietoisuuden sietämiseksi ja mielekkäiden tulevaisuuskenaarioiden löytämiseksi.

Kiilakoski Tomi
Nuorisotutkimusseura ry